

ЭКОЛОГИК ТУРИЗМ: АСОСИЙ ТАМОЙИЛЛАР ВА О‘ЗБЕКИСТОНДА ЭКОТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ HUQUQIY KAFOLATLARI

Tursunov Bahodir Nishonovich

AndQXAI, “Gumanitar fanlar” kafedrasi assistenti

E-mail: tbahodir852@gmail.com

Isomiddinov Sanjarbek Axtamovich

AndQXAI, Yurisprudensiya ta’lim yo’nalishi 3-bosqich talabasi

E-mail: sanjarisomiddinov147@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolaning mazmun mohiyatida ekologik turizmning asosiy tamoyillari hamda ekoturizm yo‘nalishining rivojlanishidagi tartib me‘yorlarini, mazmun-mohiyatini, maqsadi va vazifalarini o‘zida aks ettirish bilan birga O‘zbekistonda ekoturizmni rivojlantirish, mamlakatimizda turizm sohalarini yanada takomillashtirish va ekoturizmning salohiyati haqida, shuningdek uning huquqiy kafolatlari to‘g‘risida tushuncha beradi.

Kalit so‘zlar: turizm, ekologik turizm, ekoturizm, ekotizim, ekoturistik resurs, ekoturist, turizm salohiyati, iqlim, huquqiy kafolat, tamoyil.

Annotation: The content of this article reflects the main principles of ecological tourism and the norms, essence, goals and tasks of the development of ecotourism, as well as the development of ecotourism in Uzbekistan, the further improvement of tourism sectors in our country, and the potential of ecotourism, as well as provides an understanding of its legal guarantees.

Keywords: tourism, ecological tourism, ecotourism, ecosystem, ecotouristic resource, ecotourist, tourism economy, climate, legal guarantee, principle.

Dunyoda turizm sohasining ekologik turizm yo‘nalishi insoniyat oldidagi ekologik inqirozning oldini olish, insoniyatning barqaror rivojlanishi va yashab qolishi uchun, sayyoramiz tabiati va uning resurslarini saqlab qolishdagi najot yo‘llarini axtarish zaminida shakllandi va rivojlanib bormoqda. Insoniyat oldida turgan sayyoraviy ekologik muammolarni insoniyatning o‘zi bartaraf etishi kerak va bartaraf etishga majbur. Shu nuqtayi nazardan ham, mamlakatimizda ekoturizmni rivojlantirish masalalarini o‘z vaqtida hal qilishimiz, tabiatimizdagi bioxilma-xillikni saqlab qolish, tabiiy resurslarimizni muhofaza qilish orqali xalqaro ekologik inqirozlarning oldini olish zarur.

O‘zbekiston Respublikasining Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning «O‘zbekiston Respublikasining turizm sohasini jadal rivojlantirishni ta‘minlash chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi 2016-yil 2-dekabrda PF-4861-sonli Farmoni mamlakatimizda turizmni rivojlantirishda tub burilishni, yangi bosqichning zaminini, turizmga istiqbolli

islohotlarning sharoitlarini yaratdi. Prezident farmonida:—Mamlakatda turizmni jadal rivojlantirish, mavjud ulkan turizm salohiyatidan yanada to‘liq va samarali foydalanish, an‘anaviy madaniy-tarixiy turizm bilan birgalikda turizmning boshqa salohiyatli turlarini – ekologik turizmni, ichki, kirish va chiqish turizmini kompleks rivojlantirishning milliy va hududiy dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish belgilangan [1].

Hozirgi vaqtda ekologik turizm —Turizm va ekskursiya jahon kengashilning va «Butunjahon turizm tashkiloti»ning ma‘lumotlari bo‘yicha jadal rivojlanib borayotgan turizm industriyalarining biri hisoblanadi. Ya‘ni ekologik turizmning jahon turizm industriyasidagi ulushi–10%dan to 20% gachani, ekologik turizm xizmatlaridan olinadigan daromad 55 mlrd. dollar va uning yillik o‘sishi 30% ni tashkil qilmoqda. Shuningdek, istiqboldagi 2020-yilgacha ekologik turizm jahon turizmida asosiy strategik yo‘nalishlaridan biri bo‘lib boradi va albatta bu yo‘nalishlar O‘zbekiston Respublikasiga ham kirib keladi [2].

O‘zbekistonda ekoturizmning rivojlanishi nafaqat ma‘naviyatimiz, ilm-fan, madaniyat, ma‘rifat, tabiatni muhofaza qilish, ekoturistlarni mamlakatimizga jalb qilish, biologik xilma-xillikni saqlash muammolarini hal qilishga balki, shu bilan birga iqtisodiy masalalarni, mahalliy xalqimizning ijtimoiy-iqtisodiy sharoitini yaxshilash, yangi ish joylari bilan ta‘minlash, mamlakatimiz iqtisodiyotining O‘shiga katta hissa qo‘shadi. Mamlakatimiz dunyoda ekologik turizm resurslariga boy davlatlar qatorida turadi va Markaziy Osiyoda, dunyo mamlakatlarining o‘zaro aloqalarini geografik jihatdan bog‘lovchi davlatdir. Shu sababli ichki, xalqaro turistik oqim va ekoturistik oqim ham bizda kuchayishining juda katta, salohiyatli imkoniyatlari bor.

So‘nggi yillarda respublikaning turizm salohiyatini rivojlantirish, bu sohaga investitsiyalarni faol jalb etish uchun qulay sharoitlar yaratildi. Shu bilan birga, mamlakat suv omborlarining turizm namoyishi obyekt va rekreatsiya zonalari sifatidagi salohiyati to‘liq ishga solinmaganligi, ularning hududida tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish uchun sharoitlar yaratilmaganligi sababli O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 3-dekabrda 978-sonli qarori qabul qilindi [2]. Global ekologik muammolar va turizmning zamon talablaridan kelib chiqib har yili tahrirlanyotgan va ta‘kidlanyotgan mazkur qonun hujjatlari ekoturizm faoliyatini dasturiy asosda yo‘lga qo‘yishda mustahkam asos bo‘lib xizmat qiladi va turizm salohiyatini rivojlantirishga zamin yaratadi.

Ekoturizmning tamoyillari ham ekoturizm yo‘nalishining rivojlanishidagi tartibme‘yorlarga asoslanishi lozim. Ya‘ni ekoturizmning tamoyillari

ekoturizmning mohiyatini, mazmunini, maqsadi va vazifalarini o‘zida aks ettirishi kerak. Turli kontekstlarda eslatish mazmuniga ko‘ra, faqat bir nechta tushunchalar "ekologik turizm" atamasi bilan taqqoslanishi mumkin. Mavjud ta‘riflarning xilmaxilligi quyidagi misollarni ko‘rsatadi.

“Ekoturizm - ekologik ta’lim va ma’rifat dasturlarini o‘z ichiga olgan va ekologik barqarorlik tamoyillariga muvofiq amalga oshiriladigan tabiatga yo‘naltirilgan turizmdir. Ekologik turizm - mahalliy madaniyat va ekotizimning yaxlitligini buzmaydigan tabiiy muhitni yaxshiroq tushunish maqsadida tabiiy hududlarga maqsadli sayohat, tabiiy resurslarni himoya qilish esa mahalliy aholi uchun foydali bo‘ladi” [3].

Ekoturizm atrof - muhitga ta’sirni, iste’molni va xarajatlarni minimallashtirishga qaratilgan axloqiy me’yorlarga muvofiq tashkil etilgan va atrof-muhitga ta’sirni kamaytirishga qaratilgan ekologik jihatdan barqaror tabiiy turizmning bir shakli bo‘lib, u atrof - muhitga, iste’molga va xarajatlarga (nazorat qilish nuqtai nazaridan, o‘lchovlarning afzalliklari), odatda, turizmning bunday shakli himoyalangan hududlarda rivojlanib boradi, bu hududlarni saqlab qolishga yordam beradi.

Ekoturizm tabiatni muhofaza qilish va rivojlanishga hissa qo‘shishi mumkin, u kamida sayyohlik faoliyati, biologik xilma-xillik va mahalliy aholi o‘rtasida ijobiy sinergik munosabatlarni o‘z ichiga oladi, bu esa tegishli tashkilot va ushbu faoliyatni boshqarish tomonidan qo‘llab-quvvatlanadi.

Ekoturizm-bu turizmga nisbatan buzilmagan tabiiy hududlarda sodir bo‘ladi, tabiiy muhitni yo‘q qilishga, uning sifati yomonlashishiga olib kelmaydi, foydalaniladigan tabiiy hududlarni muhofaza qilish va boshqarishga bevosita hissa qo‘shadi, yetarli va vakolatli boshqaruvga bo‘ysunadi.

Tabiatdan zavqlanish va tirik mavjudotlarni atrof-muhit bilan o‘zaro munosabatlarida bilish bilan birlashtirilgan rejalashtirilgan va tashkil etilgan turizm. Ushbu turdagi faoliyat atrof-muhitning yomonlashuviga olib kelmaydi, tabiiy resurslarni muhofaza qilishni qo‘llab-quvvatlaydi va qo‘llab-quvvatlaydi, mahalliy aholining aksariyat ijtimoiy guruhlariga etib boradigan va barqaror — gorizontol rivojlanishga hissa qo‘shadigan iqtisodiy afzalliklarni yaratadi. Bundan tashqari, haqiqiy ekoturizm odamlar va tabiat uchun adolat keltiradi [4].

Ekoturizm uchta asosiy mezonni o‘z ichiga oladi: asosiy sayyohlarni jalb qiluvchi joylar tabiiy (masalan, flora, fauna, geologik xususiyatlar) bo‘lib, quyidagi tarkibiy qism madaniy muhitning o‘ziga xos xususiyatlari hisoblanadi; resurslarni o‘rganish va tushunishga qaratilgan bo‘lib, sayyohlar va boshqa ishtirokchilarning faoliyati tashrif buyuradigan mintaqada jismoniy va madaniy muhitga yumshoq ta’sir ko‘rsatadi. Ekoturizm barqaror turizm tushunchasi bilan bog‘liq bo‘lishi kerak, tashrif buyurilgan hududlarning rekreatsion salohiyatidan oshmasligi, mahalliy jamoalar uchun maqbul bo‘lishi va ularni qo‘llab-quvvatlashi kerak [5].

Ekoturizmning ko‘plab ta’riflaridan adabiyotlarda eng keng tarqalgan. Atrofmuhit turizmi yoki ekoturizm ostida tabiatni muhofaza qilish bo‘yicha xalqaro Ittifoq (IUCN) tabiatni muhofaza qilishga yordam beradigan tabiat va madaniy diqqatga sazovor joylarni o‘rganish va zavqlantirish maqsadida nisbatan buzilmagan

tabiiy hududlar bo‘ylab atrof-muhitga mas’uliyat bilan sayohat qilishni tushunadi, atrof-muhitga "yumshoq" ta’sir ko‘rsatadi, mahalliy aholining faol ijtimoiy-iqtisodiy ishtirokini ta’minlaydi va ushbu faoliyatdan foyda oladi.

Ekoturizm jamiyati (Ekoturizm hamjamiyati) shunga o‘xshash ta’rifni beradi: "ekoturizm tabiatni muhofaza qilishga yordam beradigan va mahalliy aholi farovonligini oshirishga yordam beradigan tabiiy hududlarga mas’uliyatli safardir". Shuningdek, ta’rif ham ma’lum: "... ekotizimlar yaxlitligini buzgan va tabiat va tabiiy resurslarni muhofaza qilish mahalliy aholi uchun foydali bo‘lgan iqtisodiy sharoit yaratadi emas, bu sohada tabiiy va madaniy va etnografik xususiyatlari, bir fikr olish uchun nisbatan bokiralikni tabiat bilan joylarda sayohat, shu jumladan, turizm". Oddiy ta’rif ham bor: "ekoturizm tabiatni muhofaza qilishga yordam beruvchi tabiiy turizmdir" [6].

Ekoturizmning tamoyillarini —Xalqaro ekoturizm tashkiloti ishlab chiqqan. Bu tamoyillar jahondagi barcha davlatlarning rahbarlariga tarqatilgan bo‘lib, har bir davlatlar ekoturizmni tashkil qilganda ushbu tamoyillarga amal qilish talab qilinadi:

1. Ekoturizm tabiatga qaratilgan va tabiiy resurslardan foydalanishga asoslangan bo‘lishi;
2. Ekoturizm ekologik barqaror rivojlanishga va yashash muhitimizga keltirilayotgan ziyonlarni minimallashtirishga asoslangan bo‘lishi;
3. Ekoturizm ekologik ta’lim va ma’rifatga yo‘naltirilgan bo‘lib, tabiat bilan teng hamkorlikka asoslangan bo‘lishi;
4. Ekoturizm mahalliy ijtimoiy madaniyatni saqlashga va yordam berishga asoslangan bo‘lishi;
5. Ekoturizm faoliyat ko‘rsatgan hududlarning barqaror rivojlanishini va iqtisodiy samaradorligini ta’minlashiga asoslangan bo‘lishi kerak [7].

Shunday qilib, ekoturizmning o‘ziga xos xususiyatlari tabiat bilan muloqot qilish istagini rag‘batlantiradi va qondiradi, tabiat va madaniyatga salbiy ta’sir ko‘rsatadi va turoperatorlarni va sayyohlarni tabiatni muhofaza qilish va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni rag‘batlantirishga undaydi.

Shuningdek, ekoturizm tabiiy hududlarni barqaror rivojlantirishning muhim tarkibiy qismidir. Ekoturizmning ko‘pgina ta’riflari yoki barqarorlikka erishish maqsadi yoki ushbu maqsadga erishish vositasi, ya’ni "tabiiy va madaniy muhitga salbiy ta’sirlarni kamaytirish", "tabiatni muhofaza qilish manfaati uchun iqtisodiy daromadni oshirish" yoki ekologik ta’lim. Shuning uchun Kreg Lindberg oddiy va umumiy konseptual ta’riflardan foydalanishni taklif qildi.

Ekoturizm barqaror va tabiatga yo‘naltirilgan turizm va dam olish. Turizmda barqarorlik turizmning ekologik, ijtimoiy-madaniy va iqtisodiy ta’sirlarining ijobiy umumiy muvozanatini, shuningdek, tashrif buyuruvchilarning bir-biriga ijobiy ta’sirini nazarda tutadi. Shunday qilib, ekologiya, iqtisodiyot va ijtimoiy rivojlanish nuqtai

nazaridan eng yuqori umumiy ijobiy ta'sirga ega bo'lgan sayyohlik faoliyati yanada barqarordir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 2-dekabrda PF-4861-son "O'zbekiston Respublikasining turizm sohasini jadal rivojlantirishni taminlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 03.12.2018-yildagi 978-son "Ekoturizmni rivojlantirish va suv omborlarining suvni muhofaza qilish zonalari doirasida yer uchastkalari ajratish tartibini takomillashtirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Qarori.
3. Nig'matov A, Shomurotova N.T, Ekoturizm asoslari. Kasb-hunar kollejlari uchun O'quv qo'llanma. - T.: "Turon-Iqbol", 2007-y.
4. Egamberdieva L.Sh. Ekoturizm. Toshkent.: 2021-y. — Fan ziyosi.
5. Nizomov A., Amanbayeva Z., Safarova N. O'zbekistonning ekoturistik resurslari va yo'nalishlari. -T.: "Fan va texnologiyalar", 2014-y.
6. R.Xaitboyev — Ekologik turizm, O'quv qo'llanma. – Toshkent: 2018.
7. Xayitboyev R., Matyaqubov U. Ekologik turizm. Uslubiy qo'llanma. Samarqand SamISI, 2010-y.